

УДК 811.111'42

DOI: 10.31471/2304-7402-2019-3(55)-303-308

ПРОСОДИЧНІ КОМУНІКАТИВНІ КОМПОНЕНТИ НЕВЕРБАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПЕРСОНАЖІВ СЕРІЙНИХ УБИВЦЬ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ПРОЗІ ХХ СТОЛІТТЯ

В. І. Ницполь

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
кафедра іноземних мов і перекладу; 76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57; тел. +380(342)59-60-74; e-mail: kaf.lit@ukr.net*

У статті досліджено невербальну поведінку персонажів серійних убивць, зокрема просодичні комунікативні компоненти. Дослідження здійснено на матеріалі американських романів трилерів ХХ століття, серед яких трилогія Р. Блоха «Psycho», «Psycho II» та «Psycho House», романи Б. І. Елліса «American psycho», С. Кінга «Misery», Т. Гарріса «The silence of the lambs», П. Хайсмита «The Talented Mr. Ripley» та Дж. Патерсона «Along Came a Spider». Проаналізовано такі просодичні компоненти, як покашлювання, мовні помилки (обмовки), паузи. З'ясовано, що покашлювання спрямоване на привертання уваги; обмовки свідчать про невідповідність між словами і думками персонажів серійних убивць; паузи використовуються з метою збільшити час для роздумів перед наступним висловлюванням. У статті також розглянуто поєднання просодичного компонента із іншими невербальними елементами, а також його взаємодія із вербальними засобами вираження думки.

Ключові слова: *вербальні та невербальні компоненти спілкування, просодичні компоненти, обмовка, пауза.*

На сучасному етапі розвитку лінгвістики характерною рисою стає пошук комплексних та інтегрованих способів дослідження мови і процесу комунікації, який є невід'ємним і складним явищем у життєдіяльності соціуму. Лінгвістика змінює фокус дослідження мови як семіотичної системи на теорію про людське спілкування та мислення, де в центрі перебуває людина з її світоглядом і стосунками з іншими людьми. Процес спілкування стає центральним питанням, яке включає не тільки вербальне але й невербальне вираження думки комунікантів.

Постановка проблеми. Відомо, що лексико-граматичні засоби є головними для передачі інформаційного змісту повідомлення. Водночас, саме невербальні компоненти, зокрема просодичні, можуть доповнити виразність мовлення чи змінити його смислову сторону, що є актуальним при вивченні дискурсу персонажа серійного убивці, який привернув обмежену увагу філологів.

Метою статті є виокремлення просодичних характеристик дискурсу персонажа серійного убивці, а також розгляд взаємодії просодичних компонентів із іншими невербальними та вербальними компонентами.

Аналіз досліджень. У науковій літературі дослідженням просодичних засобів займалися Н. Арутюнова, Ф. Бацевич, Л. Мацько, О. Селіванова, Л. Солощук та інші. Лінгвісти доводять значущість акустичних засобів для ефективного спілкування у різних комунікативних ситуаціях, зосереджуючи увагу на взаємодії невербальних та вербальних компонентів комунікації (І. Горелов, Г. Колшанський, В. Погольша, Р. Потапова), визначають невербальний компонент як невід'ємну складову міжособистісного спілкування (О. Гойхман, Т. Надеїна, В. Морозов), вивчають дидактичні аспекти невербальної поведінки мовців (С. Гончаренко, А. Капська, Н. Крутова, Л. Туміна).

Виклад основного матеріалу. Просодичні компоненти розуміють як фонетичні властивості мовлення, ритміко-інтонаційні елементи, які організовують мовлення через протиставлення одних елементів мовленнєвого потоку іншим [2, с. 53]. Просодичні засоби поділяють мовлення, що звучить, на окремі смислові одиниці, проте одночасно й поєднують його, передають його динаміку та організовують ритмічно. Просодичні комунікативні компоненти допомагають досягнути прагматичної мети, впливу на адресата в процесі спілкування. Завдяки цим невербальним елементам можна правильно інтерпретувати зміст вербального повідомлення [4, с. 28]. Ефективність процесу комунікації також залежить від ступеня зв'язку між просодичними, семантичними й прагматичними аспектами дискурсу [3, с. 239]. До просодичних невербальних компонентів належать інтонація, тембр, темп мовлення, а також мовні паузи, мовні помилки, покашлювання, зітхання тощо.

Покашлювання як невербальний компонент часто виступає засобом акцентування власної присутності: «*Who is it?*» «*Victor Powell?*» «*Ahem,*» *I cough. Vanden looks over warily, probably drugged to the eyeballs. Stash doesn't move.* «*Hi. Pat Bateman,*» *I say, offering my hand, noticing my reflection in a mirror hung on the wall – and smiling at how good I look*» [9, с. 219]. Патрік Бетмен намагається привернути до себе увагу покашлюванням, яким втручається в хід розмови інших учасників комунікації. У прикладі також присутні кінесичні невербальні компоненти, як-от: рукостискання при знайомстві та посмішка. Загалом така невербальна поведінка створює ефективні комунікативні умови для центральної мовця у процесі спілкування.

Тембр голосу може вказувати на психологічний стан мовця: «*Sorry. I don't think this is funny.*» *Marty Kasajian shook his head and said, «I really don't, Gary.»* «*Well, I don't either,*» *Gary said in a funny voice. It was high-pitched and boyish. Not really his voice*» [13, с. 139]. Гарі Сонеджі змінює голос на високий, дитячий з метою отримати ефект комічного звучання, що виступає у контрадикції до вербального повідомлення (Гарі погоджується, що тема розмови не смішна, роблячи смішним сам тон цього твердження). Це вказує на його несерйозний настрій під час спілкування.

Такий просодичний компонент невербальної поведінки, як мовна помилка, є важливим при вивченні мовної особистості персонажа серійного вбивці. У дослідженнях «психопатології повсякденного життя» З. Фройд вважає, що обмовки та мовні помилки, включаючи неpravильно вимовлені або неправильно вжиті слова, не бувають випадковими. Вони «несвідомо вмотивовані почуттями, які або витіснені з нашої свідомості, або які ми свідомо, але марно намагаємося приглушити» [5, с. 6]. Психопатологи ще називають ці помилки «парапраксісами» і, на їх думку, вони можуть виявляти приховані у підсвідомості пориви – сексуальні бажання або бажання нецензурно висловлюватися. Психолог Д. Вегнер припустив, що головною причиною обмовок є спроба уникнути їх. Підсвідомість намагається контролювати думки, щоб випадково не видати власних потаємних бажань, але коли заборонена думка виникає, вона потрапляє у свідомість, змушуючи нас постійно про це думати і рано чи пізно вона таки прозвучить [5, с. 7]. Мозок підбирає слова для оформлення кожної думки для того, щоб при бажанні висловитись цей процес був швидшим. З огляду на кількість варіантів слово, яке в кінцевому результаті обирається, може бути досить значущим.

Проте ця теорія має і своїх опонентів, серед яких австрійські лінгвіст Р. Мерінгер і психолінгвіст Р. Гартсвікер. Ці вчені дійшли висновку, що всі обмовки є втручанням інших мовних звуків, а не прихованого змісту. На їх думку, обмовка є результатом того, як мозок шукає у пам'яті слова, необхідні для висловлення думки [5, с. 7]. Спочатку вони обираються зі слів, близьких за значенням, а потім підбираються потрібні звуки для вимови слова і саме на останньому етапі приголосні можуть сплутатись.

Ми дотримуємось теорії висловленої, З. Фрейдом, про значущість обмовок, а також думки М. Ляпон про належність мовної особистості до інтровертного типу при наявності мовних помилок у її дискурсі, оскільки персонажі серійних убивць часто проявляють неоднозначні обмовки, коли заміна слів може вказувати на приховані бажання [5, с. 4]. Ось приклад із дискурсу Патріка Бетмена: «*I'll have a decapitated coffee also,» I say absently, before catching myself. «I mean... decaffeinated» [9, с. 176]. Вибір кави відбувається на підсвідомому рівні, Патрік завжди п'є каву без кофеїну «*decaffeinated*» і тому він не «включає мозок», роблячи свій вибір, і в результаті виходить обмовка «*decapitated*» (обезголовлений). Тобто його думки в цей момент зайняті жорстокими злочинами або планами щодо цих злочинів. Це також може бути підтвердженням того, що Бетмен «витає» у своїх думках, внаслідок чого його мовлення і мислення працюють паралельно. Він дуже часто сам виправляє свої фрази і слова: «*I'm clam, I mean calm,» I say, breathing in hard, trying to smile, and then, involuntarily, unable to stop myself, ask, «How's my hair?» «Your hair is fine,» she says» [9, с. 286]. Обмовка «*clam*» замість слова «*calm*» заперечує значення цього слова, адже Бетмен не почувається спокійним, а, судячи з контексту, є**

досить схвильованим. Тобто він говорить одне, відчуючи інше, а обмовка видає цю несумісність. Крім цього, маніакальне переживання про стан свого волосся, яке він висловлює запитанням «*How's my hair?*», постійно об'єктивується в розмові, не стосуючись її теми. Таке відхилення у вигляді цього запитання у творі зустрічається неодноразово, що підтверджує «блукання» персонажа у власному світі, а отже, його інтровертну мовну особистість. Серед обмовок Патріка можна виділити ще такий приклад: «*You shouldn't fawn over him...*» *I pause before correcting myself. «I mean...me. Okay?»* [9, с. 276]. Тут маніяк називає себе у третій особі однини, що також свідчить про те, що він або у той час думав про когось іншого, або має схильність говорити про себе у такій формі.

У виборі правильної особи у мовленні сумнівається і Том Ріплі: «*Well, not with Tom, I mean, not with Dickie,' he said laughing, flustered at his slip of the tongue. I know you probably thought so. I saw about as much of Dickie as you did*» [12, с. 211]. Приклад свідчить про плутанину в думках Тома. Він так часто змінює свої ролі, що вже забуває, хто він у цей момент – Том Ріплі чи Дікі Грінліф. Ця помилка також може підтверджувати теорію про те, що приховані думки проявляються в обмовках, адже Том боїться, щоб ніхто не здогадався про його подвійне життя, а мовлення видає його секрет.

Норман Бейтс робить мовні помилки, коли намагається брехати: «*Then she didn't see the girl?*» «*No. She's sick. She stayed in her room when we ate supp – «It slipped out, just like that»* [6, с. 141]. Норман хоче приховати від детектива факт, що Мері Крейн, яка зникла (вона була вбита Норманом), відвідувала його мотель. Розбіжність між думкою і словом свідчить про брехню, водночас характеризуючи Нормана як інтровертну мовну особистість. Ось ще одна мовна помилка цього персонажа: «*I don't know. We get our share*» «*We? I thought you said you lived here alone*» «*I said I operated the motel alone. But it belongs to both of us. My mother and me*» [6, с. 194]. Замість особового займенника першої особи *I* Норман використовує інклюзивний займенник *we*, що може вказувати на присутність другої особистості у його думках. Отже, мова і мислення тісно пов'язані, різні психологічні властивості можуть проявлятися у процесі спілкування, а мовні помилки можуть характеризувати мовну особистість як інтровертну.

Мовленнєві паузи також є важливим просодичним засобом, що свідчить про обдумування персонажами сказаного, оскільки під час промовляння беззмистовних слів-зв'язок (*hmm, um* тощо) людина має час на перегляд у своїх думках наступної репліки. У дискурсі Патріка Бетмена таких пауз небагато (8), і процес обдумування стосується найчастіше їжі: «*Hmm, I see they've omitted the pork loin with lime Jell-O*» [9, с. 268]. Цей приклад демонструє аналіз Патріком меню в ресторані. «*Hmm*» у цьому випадку відіграє роль паузи і у той же час виражає легке здивування. Том Ріплі теж користується таким прийомом для того,

щоб виграти час на роздуми: «*Hello. This is Tom Ripley. Um-m – about my picture – Are you alone just now?*» [12, с. 158]. Том телефонував Джонатану з метою зустрітись, але хотів переконатись, що ніхто про це не дізнається, тому вжив зв'язку «*Um-m*», поки придумував іншу причину дзвінка.

У дискурсі Енні Вілкес не було зафіксовано слів-зв'язок *hmmm* чи *umm*, проте було виявлено 63 паузи, позначені трикрапкою: «*And you wouldn't mind if I read it in that spirit, would you? That spirit of... of fan-love?*» [10, с. 233]. У цьому прикладі пауза використана саме для того, щоб підібрати правильні слова. Паузи в дискурсі Хенка Гібса реалізуються на письмі через використання тире (–) і не з метою обдумування наступних слів, а здебільшого для створення ефекту обірваної мови: «*I know that. Probably better than you do. Don't forget, this is my town and these are my people. But if I let myself think too much about what all this is doing to them*» [8, с. 192]. У наведеному прикладі Гібс має намір виразити жаль з приводу стану свого рідного міста, і досягається ціль завдяки паузі, що дає реципієнту можливість закінчити думку самостійно.

Гарі Сонеджі використовує мовні паузи перед погрозами: «*Cut to the chase, hmmm. Okay, good. Because I am seriously rushed. Now. You have two very clear choices*» [13, с. 181]. Пауза Гарі складається із 4 *m* (*hmmm*), хоча здебільшого використовуються 3 (*hmm*). Гарі тримає паузу, вживаючи ще два слова (*Okay, good*), які позбавлені семантичного значення в цьому контексті і служать лише для затягання часу щоб обдумати наступну репліку. Серійний убивця дає своїм жертвам можливість зробити вибір, який уже сформулював у думках під час мовленнєвої паузи.

Ганнібал Лектор також користується засобом зволікання часу: «*We're already into Lent. Valentine's Day is only a week away, hmmm are you expecting some?*» [11, с. 206]. У наведеному прикладі він ретельно обдумує подарунок на день закоханих для Кларіс і в подальшому спілкуванні вказує на важливу деталь розслідування злочину, над яким працює дівчина. Ця підказка могла бути обдумана під час мовленнєвої паузи. Можна зробити висновок, що паузи доволі часто вживаються персонажами серійними убивцями як допоміжний засіб формулювання їх думок.

Висновки. Просодичні невербальні компоненти у дискурсі персонажа серійного вбивці представлені покашлюванням, яке спрямоване на привертання уваги; обмовками, які свідчать про невідповідності між словами і думками цих персонажів; паузами, які використовуються з метою збільшити час для роздумів перед наступним висловлюванням.

Перспективою подальших досліджень є аналіз проксемічних невербальних компонентів у дискурсі персонажів серійних вбивць в американській художній літературі ХХ століття.

Література

1. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание. Москва, 1996.
2. Горелов И.Н. Невербальные компоненты коммуникации. Москва, 2006.

3. Паламар Н.І. Невербальні засоби вираження мовленнєвого акту похвали. Вісник Дніпропетровського ун-ту ім. А. Нобеля. Філологічні науки. Дніпропетровськ, 2016. № 2 (12). С. 238–241.
4. Солошук Л.В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англomовному дискурсі: Автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.04. Київськ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2009. 42с.
5. Graesser C. (2001). Constructing Inferences and Relations during Text Comprehension. Text representation: linguistic and psycholinguistic aspects. Amsterdam: Benjamins.

Список джерел ілюстративного матеріалу

6. Bloch, R. (1959). Psycho. NY: Simon and Schuster.
7. Bloch, R. (1982). Psycho II. NY: Whispers Press.
8. Bloch, R. (1990). Psycho House. NY: Tor. Books.
9. Ellis, B.E. (1991). American psycho. NY: Vintage Books.
10. King, S. (1988). Misery. NY: Signet.
11. Harris, T. (1988). The silence of the lambs. NY: St. Martin's Press.
12. Highsmith, P. (1955). The Talented Mr. Ripley. NY: Coward-McCann.
- Patterson, J. (1992). Along Came a Spider. New York: Warner Books.

Стаття надійшла до редакційної колегії 29.03.2019 р.

Рекомендовано до друку д.ф.н., професором Аркушиним Г. Л.

PROSODIC COMMUNICATIVE COMPONENTS OF NON-VERBAL BEHAVIOUR OF THE SERIAL KILLER CHARACTERS IN THE AMERICAN PROSE OF THE XX CENTURY

V. I. Nytspol

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76018, Ivano-Frankivsk, Shevchenka St., 57*

The article focuses on the study of nonverbal behavior of serial killer characters, including prosodic communicative components. Research is carried out on the material of the American thrillers of the XX century, including Robert Bloch's trilogy «Psycho», «Psycho II» and «Psycho House», B. E. Ellis «American psycho», S. King «Misery», T. Harris «The silence of the lambs», P. Highsmith «The Talented Mr. Ripley» and J. Paterson «Along Came a Spider». Prosodic components such as coughing, speech errors, pauses are analysed. Findings show that coughing is aimed at attracting attention; speech errors point to the discrepancy between the words and thoughts of the serial killer characters; pauses are used to increase the time for reflection before the next statement. The combination of prosodic component with other non-verbal elements, as well as its interaction with verbal components is studied.

Key words: *verbal and nonverbal communicative components, prosodic components, pause.*